

Andreas RUTZ – Joachim SCHNEIDER – Marius WINZELER (Hg.)
Kurfürst Johann Georg I. und der Dreißigjährige Krieg in Sachsen
(= Spurensuche. Geschichte und Kultur Sachsens, Sonderband 2)
Dresden, Sandstein Verlag 2024, 376 s., ISBN 978-3-95498-802-0.

Vznik publikace souvisel s velkolepou výstavou *Bellum & Artes – Mitteleuropa im Dreißigjährigen Krieg* probíhající během léta 2021 v drážďanské rezidenci. Obsahuje písemné verze sdělení přednesených na tematicky shodně zaměřené vědecké konferenci v listopadu 2020 a současně shrnuje výsledky panelové diskuse o Sasku za třicetileté války ze září 2021.

Obě akce probíhaly online formou, a to buď z důvodů epidemiologických opatření proti koronaviru, nebo kvůli stávce německých drah, která zabránila aktérům panelové diskuse v cestě do Drážďan. Čtyři roky po konferenci byla vydána ve velmi pečlivé redakční a grafické úpravě objemná kniha většího formátu, jež svým pojetím nemá přísně vědecké poslání, ale spíše připomíná reprezentativní katalog, v němž však rozsahem převládají odborné studie nad kvalitně publikovanými portréty a dalšími předměty hmotné kultury vztahujícími se k osobnosti Jana Jiřího I., jenž vládl s hodností saského kurfiřta v letech 1611–1656.

Očekávané úvodní objasnění koncepce publikace nahrazuje stručný příspěvek Andree Rutze, v němž přehledným způsobem zařadil do historiografických souřadnic dějiny třicetileté války a osobnost Jana Jiřího I. Ocenit je třeba autorovu znalost několika novějších českých příspěvků k dějinám stavovského povstání v letech 1618–1620, pokud byly zveřejněny v cizích jazycích. Tím se jeho studie odlišuje od ostatních statí v publikaci, jejichž autorky a autoři zpravidla ponechávali výsledky českého bádání bez povšimnutí, přestože byly publikovány německy či anglicky. Na úvodní stať navázal Gernot Klatte příspěvkem vhodným svým pojetím spíše do klasického výstavního katalogu, v němž bez jakékoliv interpretace přehledně seřadil dochované podobizny hlavního aktéra práce.

Následujících 22 studií nestejného rozsahu, rozdílné vědecké úrovně a přínosu rozdělili editoři do tří návazných tematických celků spojených osobností Jana Jiřího I. Přestože většina jejich autorek a autorů shrnula do nepříliš rozsáhlých textů již publikované poznatky svých dřívějších výzkumů, řada studií přináší originální svědectví o aktuálním badatelském stavu vybraných témat. Nejcennější poznatky obsahují interdisciplinárně pojaté stati, v nichž došlo k tematické a metodologické spolupráci historiků s historiky umění, již považují editoři publikace s ohledem na

dochované předměty hmotné kultury spojené s osobností Jana Jiřího I. za velmi perspektivní.

Zvláště studie zahrnuté do prvního tematického celku s nepříliš přiléhavým názvem odkazujícím do kurfiřtova okolí, ať k osobám, nebo k institucím, se v mnoha ohledech tematicky a obsahově překrývají. Postrádám pevnější ruku editorů, kteří by autorkám a autorům příspěvků začleněných do tohoto tematického celku přesněji vymezili téma s ohledem na udržení vnitřní koherence bloku. Celek otevírá stať ruského historika Andreie Prokopieva o dvoře Jana Jiřího I. a nejvýznamnějších dvorských hodnostářích. Jde o faktograficky pojatý výklad bez jakékoliv metodologické opory v současných poznacích o dvorském výzkumu v Evropě, v němž chybí autorův pokus o postižení aspoň základní struktury dvora saského kurfiřta a jeho vnitřní hierarchie.

Zatímco Armin Kohnle zkoumal konfesní hranice náboženského myšlení Jana Jiřího I., jehož označil za přesvědčeného luterána a odpůrce kalvínství, Ute Essegern se zabývala rolí víry v životě kurfiřtovy manželky Magdaleny Sibily, rozené markraběnky braniborské a vévodkyně pruské. Aby se zamezilo opakování obecných souvislostí, mohlo být objasnění náboženského života manželského páru předmětem jedné srovnávací studie.

Jeden z nejzajímavějších a vědecky nejpřínosnějších příspěvků publikace pochází od Joachima Schneidera, jenž v něm podal zevrubný obsahový rozbor více než 150 dopisů Jana Jiřího I. a jeho syna Jana Jiřího II. ze třicátých a čtyřicátých let 17. století. Jejich listy představují pozoruhodné svědectví o vztazích mezi otcem a jeho nejstarším mužským potomkem, jenž mu touto písemnou formou předával vojenské zkušenosti. Soubor listů umožnil autorovi nahlédnout nejen do skladby sociálních sítí obklopujících oba muže, ale poskytl mu heuristickou oporu k sémantické analýze zdvořilostních a jiných symbolických obrátů použitých v jejich znění, z nichž vyvozoval genderově podmíněné rysy maskulinního chování.

Několik příspěvků prvního tematického bloku přiblížilo životní osudy a především činnost vybraných skupin osob z kurfiřtova blízkého sociálního okolí. Kateřina Pražáková shrnula své dosavadní badatelské poznatky o agentech saských vládců na habsburských dvorech v předbělohorské době a ozřejmila, jakými cestami získával Jan Jiří I. zprávy o českém stavovském povstání a jakým způsobem se utvářela jeho zpravodajská síť.

Tradiční téma spojené s činností luterských pastorů a dvorských kazatelů uchopil spíše přehledným až encyklopedickým způsobem Wolfgang Flügel, jenž věnoval ve svém článku hlavní pozornost náboženským názorům Daniela Häniche-

na a Matthiase Hoého z Hoëneggu, ovlivňující konfesní hranice kurfiřtova myšlenkového světa. Do Osnabrückeru na mírová jednání o ukončení třicetileté války přivedla čtenáře recenzované publikace Lena Oetzel v zevrubném článku o diplomatech Hansi Ernestovi von Pistorius a Johannu Leuberovi, kteří zde zastupovali saského kurfiřta. Jejich obtížnou vyjednávací pozici charakterizovala výstižnou zkratkou a současně objasnila, že museli lavírovat mezi věrností slíbenou kurfiřtovi a pragmatickým tlakem ostatních diplomatů zastupujících vládců válčících mocností.

Vědecký přínos velmi krátké a esejisticky napsané studie Josefa Matzeratha o proměnách politických cílů Jana Jiřího I. v letech 1611–1656, její zařazení za stať o dvorských kazatelích a před pojednáním o financování třicetileté války od Fabiana Schulzeho není příliš zřejmý. Řadou publikovaných myšlenek by patřila spíše k výše uvedené studii Armina Kohnleho. Důvod k jejímu umístění před výklad o válečných financích mohli editoři spatřovat v tom, že Matzerath označil nedostatek peněz na hotovosti, kurfiřtovy dluhy a vládcovy spory se zástupci saského sněmu za klíčový politický problém jeho politiky ve druhé polovině vlády. Naopak následné Schulzeho důkladné pojednání přináší nové poznatky o podílu jednotlivých říšských krajů, včetně hornosaského, na financování vojenských operací saského kurfiřta během třicetileté války.

První blok uzavírají dva tematicky odlišné příspěvky. Na prvním z nich se autorsky podíleli Astrid Ackermann, Dorothee Goetze, Michael Rohrschneider, Andreas Rutz, Tomáš Sterneck a Siegrid Westphal, kteří ve svých až příliš stručných textech shrnuli výsledky panelové diskuse, v níž se hovořilo o Sasku za třicetileté války pohledem českých stavů, habsburského císaře, říšských knížat, vládců Švédska a Francie. Ve druhém příspěvku představil Jochen Vötsch podrobný itinerář Jana Jiřího I. v letech 1611–1656. Jde o neobyčejně přínosný materiálově pojatý text mající široké badatelské využití.

Naprostá většina studií začleněných do druhého tematického bloku publikace pojednávajícího o dvorské reprezentaci v době vlády saského kurfiřta Jana Jiřího I. vyniká volbou originálních témat a hloubkou představené interpretace poznatků. Z jejich pojetí jasně vyplývá, že metodologicky inovativní kulturně historické přístupy překračují tradiční popis hmotných artefaktů a směřují k poznání myšlenkového světa objednavatele, jeho reprezentačních strategií, chování a jednání. To výstižně ukázal nejen Dirk Syndram v pojednání o proměnách kunstkomory v drážďanské rezidenci Jana Jiřího I. za třicetileté války, ale také Ariane Koller, která si jako východisko svých bystrých úvah zvolila několik předmětů hmotné kultury

ze sbírek Jana Jiřího I., na jejichž kartograficky zaměřené výzdobě demonstrovala dobové představy o rozsahu územní vlády.

Předmětem výzkumu Christine Nagel se staly posmrtné portréty Jana Jiřího I. a jeho manželky Magdaleny Sibyly v kontextu jejich pohřebních slavností. Rozhodující pozornost upřela k vyobrazení obou mrtvých těl, k symbolické funkci smutečního oděvu, šperků a dalších předmětů hmotné kultury. Její neobyčejně inspirativní studie otevírá cestu k žádoucímu srovnávacímu výzkumu obdobných posmrtných portrétů vládnoucích knížecích rodů v raně novověké Evropě.

Uta Dorothea Sauer si ve výkladu o hudební a divadelní kultuře na dvoře saského kurfiřta kladla otázku, jestli zvláště operní a baletní představení uskutečňovaná ve válečných letech obsahovala mírová poselství. Zatímco Marius Winzeler nepřekročil ve stati o stavební činnosti Jana Jiřího I. přehledný výklad o přestavbách jeho hlavního a vedlejších sídel v Sasku encyklopedickou rovinu bez hlubší analýzy symbolické řeči architektury a její výzdoby, Gernot Klatte zkoumal kresbu Christiana Schieblinga jako možnou předlohu pro ztvárnění kurfiřtovy apoteózy v drážďanské rezidenci a její význam v reprezentaci i propagandě vladaře a jeho rodiny.

Druhý tematický blok uzavírají studie Holgera Schuckelta a Kai Wenzel, jež se věnují optikou hmotné kultury spojené s činností Jana Jiřího I. při obléhání Budyšina na podzim 1620, kde porazil vojenské oddíly Fridricha Falckého, prostředkům utváření paměti na jeho vojenské skutky v této bitvě, ať šlo o výstroj (brnění) a výzbroj, nebo o jeho vyobrazení na portrétech jako úspěšného válečníka.

Ve zjevném protikladu k předchozím dvěma tematickým celkům působí třetí blok publikace, zaměřený na každodenní život za třicetileté války, na válečnou zkušenost a válečné následky, do nějž editoři zařadili pouhé tři příspěvky, které svým pojetím rozhodně nemohou obsáhnout v názvu ohlášenou celou tematickou a metodologickou šíři této části publikace. Alexander Schunka v zásadě pouze shrnul již dříve publikované badatelské poznatky o náboženských migracích na českosaském pomezí za vlády Jana Jiřího I. po českém stavovském povstání. S dobrou znalostí výsledků českého bádání se zajímal o proměňující se vztah kurfiřta k českým exulantům v dalším průběhu třicetileté války.

Zkušenost obyvatel saských měst s válečnou každodenností byla předmětem shrnující stati Alexandra Zirra, v níž ve stručnosti předestřel výsledky svých výzkumů tohoto tématu, které doložil obsírným poznámkovým aparátem. Naproti tomu Christian Landrock představil na příkladě Cvikova kurfiřtovy zásahy do poválečné obnovy města. Třetí tematický blok rozsahem, zaměřením a pojetím zveřejněných příspěvků nedosahuje odborné úrovně prvních dvou bloků a působí spíše jako me-

chanicky včleněný do skladby knihy, přičemž právě historickoantropologické přístupy k dějinám třicetileté války, její každodennost a bezprostřední válečné zkušenosti aktérů patří v současnosti po metodologické stránce k nejvíce inovativním. Jejich uplatnění v recenzované práci zůstalo na okraji pozornosti editorů.

Knihu uzavírá pojednání Michaela Kaisera, jenž v hutné zkratce nejen shrnuje dosavadní poznatky o osobnosti kurfiřta Jana Jiřího I. a roli Saska ve třicetileté válce, ale současně nastiňuje badatelské perspektivy. Následující text Claudie Brink a Susanne Jaeger informuje o zaměření badatelského a výstavního projektu, který se po tematické stránce věnuje v letech 2021–2027 roli umění za třicetileté války. Přestože do příloh byl zařazen seznam autorek a autorů i uživatelsky vděčný místní a jmenný rejstřík, postrádám shrnující bibliografii a především přehledný nárys genealogických vazeb manželského páru Jana Jiřího I., Magdaleny Sybily a jejich dětí.

Navzdory přílišné rozdrobenosti hlavních témat a jejich metodologické nevyváženosti se podařilo editorům recenzované knihy a početnému mezinárodnímu kolektivu autorek a autorů jednotlivých příspěvků představit obraz saského kurfiřta Jana Jiřího I. na pozadí třicetileté války bez větších tematických mezer. Sevřenosti knihy by jistě prospělo přednostní, zevrubnější a především metodologicky sjednocené zaměření jejího obsahu na ústřední témata z jeho života na úkor dílčích aspektů, které mohly zůstat stranou pozornosti. Jestliže ke koncepčně a interpretačně nejslabším místům knihy patří její třetí tematický blok věnovaný válečné každodennosti, je třeba naopak ocenit mezioborovou spolupráci historiků s historiky umění, jež se projevila zvláště ve druhém tematickém oddíle pojednávajícím o dvorské reprezentaci. Ke kladům práce náleží schopnost většiny autorek a autorů na příkladě výzkumu spjatého s osobností saského kurfiřta a třicetiletou válkou hledat odpovědi na obecná témata rezonující současným bádáním o dějinách raného novověku. Výpověď textů doplňují vhodně vybrané a zařazené obrázky s důkladnými popisky.

Publikace představuje nepřehlédnutelný mezník na perspektivní cestě k moderní vědecké biografii Jana Jiřího I. Autorka či autor budoucího vědeckého životopisu tohoto saského kurfiřta se bude muset po koncepční stránce vyrovnat se dvěma doposud převládajícími přístupy německých historiček a historiků k biografii jeho současníků. Jeden představil Maximilian Lanzinner na příkladě ryze politicky zaměřeného výkladu o životních osudech bavorského kurfiřta Maxmiliána I.¹ Druhý si zvolil Mark Hengerer, jenž zachytil život císaře Ferdinanda III. spíše

---

1 Dieter ALBRECHT, *Maximilian I. von Bayern 1573–1651*, München 1998.

kulturně historickou optikou.² Oba zmíněné přístupy k biografické metodě se oprávněně promítly do skladby jednotlivých příspěvků a do názvů tematických celků recenzované knihy.

Václav Bůžek

Creative Commons

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons – Uved'te původ – Neužívejte komerčně – Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs>.

---

2 Mark HENGERER, *Kaiser Ferdinand III. (1608–1657). Eine Biographie*, Wien – Köln – Weimar 2012.